

Вікторія КОНДРАТОВА
Ірина ЖИГАН

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ 5 КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Стаття присвячена проблемі патріотичного виховання учнів 5 класів засобами образотворчого мистецтва у контексті реалізації мистецької освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (адаптаційний цикл навчання – пробудження і підтримка інтересу до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою) на уроках та у позаурочний час.*

***Ключові слова:** образотворче мистецтво, художні здібності, творчі здібності, патріотичне виховання, патріотизм, Батьківщина.*

Постановка проблеми. Патріотизм сьогодні є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечить повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому.

Концепція «Нова українська школа» передбачає, що її випускники будуть патріотами з активною життєвою позицією, які діють згідно з морально-етичними принципами і здатні приймати відповідальні рішення, поважати гідність і права людини [1].

Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначає патріотичне виховання як складову національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [2].

Метою базової середньої освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації,

продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу [3].

Одним із ціннісних орієнтирів реалізації мети базової середньої освіти є формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови [3].

Метою мистецької освітньої галузі в 5-9 класах є цілісний розвиток успішної особистості учня у процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні [3].

Уроки образотворчого мистецтва здатні увести учнів у світ творчості, долучити до скарбів художньої культури, розвинути емоційно-чуттєву сферу школярів, художні навички

зображення краси рідного краю засобами різних видів мистецтва, виховувати потребу у збереженні та примноженні духовного багатства українського народу завдяки художній творчості, ознайомлення з народними ремеслами, готовність до захисту національних інтересів України.

На даний момент ще недостатньо ґрунтовно розглянуто питання щодо шляхів патріотичного виховання учнів на уроках образотворчого мистецтва в 5-6 класах відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Це й зумовило вибір теми «Патріотичне виховання учнів 5 класів засобами образотворчого мистецтва відповідно до Концепції «Нова українська школа» та Державного стандарту базової середньої освіти».

Аналіз досліджень і публікацій. Різноманітні складові патріотичного виховання розкрито у сучасних наукових дослідженнях вчених: Т. Гавлітіної, Г. Гуменюк, В. Гонського, М. Качур, В. Каюкова, О. Коркішко, В. Кіндрата, В. Коваль, І. Мартинюка.

Виховання патріотичних почуттів і переконань у процесі залучення молоді до культурної спадщини свого народу через різноманітні види мистецтва висвітлено у працях вчених: О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інших.

У дослідженнях з педагогіки мистецтва до проблеми патріотизму зверталися: Б. Юсов, В. Кудрявцев, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко, Н. Ничкало, Е. Белкіна, Л. Масол, О. Просіна, Л. Аристова та інші [4, 5, 6, 7].

Науковці наголошують, що саме мистецтво наділене специфічною функцією – формувати світогляд особистості, сприяти підвищенню рівня її духовного розвитку. Світоглядна функція мистецтва репрезентується через осмислення результатів художньо-естетичного досягнення дійсності, втілених у мистецьких творах. Патріотичне виховання учнів у процесі мистецької діяльності відбувається через усвідомлення учнями зв'язків мистецтва з природним, соціальним і культурним середовищем життєдіяльності людини, сприйняття надбань українського мистецтва та шанобливого ставлення до нього, виховання любові до рідної землі, осмислення власної причетності до художніх традицій свого народу.

Мета статті: висвітлення особливостей патріотичного виховання учнів 5 класів засобами образотворчого мистецтва у контексті реалізації мистецької освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (адаптаційний цикл навчання – пробудження і підтримка інтересу до сфер знань і діяльності, передбачених навчальною програмою) на уроках та у позаурочний час.

Виклад основного матеріалу

Патріотизм – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної

культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [8].

Патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільних культури або країни. Таке виховання включає розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнародного спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Одними із завдань патріотичного виховання є: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; формування мовленнєвої культури; працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи [2].

Сухомлинський писав: «Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується». Він вважав, що виховання почуття патріотизму має бути одним із провідних завдань школи і розглядав його як почуття любові до Батьківщини з одночасним поєднанням любові до рідних, рідної мови, місця проживання, до природи та усвідомлення патріотичного обов'язку перед своїм народом.

Важливим засобом В.О. Сухомлинський розглядає природу не лише в емоційно-естетичному аспекті, що розвиває почуття прекрасного, а й оцінює її також з громадянсько-патріотичного погляду, оскільки пізнання і любов до природи є водночас і пізнанням та вихованням любові до рідного краю [9].

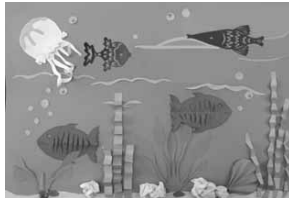
На уроках образотворчого мистецтва в 5-6 класах, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти ми, ознайомлюючи учнів з видами та жанрами образотворчого мистецтва, можемо сприяти їх патріотичному вихованню. Учні, наприклад, дізнавшись про творчість українських художників, які зображували природу рідного краю (Тарас Шевченко, Архип Куїнджі, Володимир Орловський, Микола Глушенко, Тетяна Яблонська, Сергій Васильківський, Петро Левченко, Василь Бойчук тощо), здійснюють аналіз-інтерпретацію картин та самостійно відтворюють красу краєвидів свого краю. Подаємо приклад дитячих робіт [10].

Знайомлячись з головними властивостями хроматичних кольорів, учні малюють квіти рідного краю в живописній техніці, використовуючи основні та похідні кольори, їх розбіл та затемнення.

Працюючи у групах, учні знаходять інформацію про жителів річки, моря, які занесені у Червону книгу України та зустрічаються у Чорноморському Дунайському

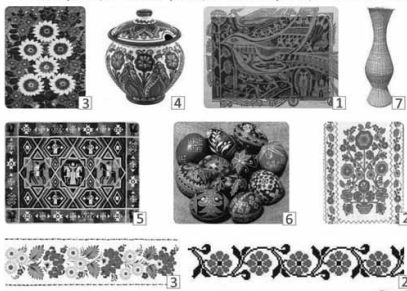

заповідника. Потім одного з жителів підводного світу виконують у техніці витинанки. Далі, об'єднавшись з однокласниками у групу, створюють композицію «Підводне царство».

Ознайомлюючись з темою «Декоративно-прикладне мистецтво як вид образотворчого мистецтва. Декоративний розпис», учні говорять про твори декоративно-прикладного мистецтва та знайомляться з Петриківським розписом та майстрами даного розпису, виконуючи завдання:

Пронумеруй зображені витвори відповідно до назв видів декоративно-прикладного мистецтва, до яких вони належать. **Поясни свій вибір.**

1 – витинанка, 2 – вишивка, 3 – декоративний розпис, 4 – гончарство, 5 – килимарство, 6 – писанкарство, 7 – лозоплетіння.

Улиши в тексті пропущені слова. Користуйся довідкою. Пронумеруй світлинні відповідно до типів композиційної будови декоративного розпису.

Декоративний розпис – сюжетні або орнаментальні композиції, виконані фарбами на поверхні стіни, стелі чи виробів декоративно-прикладного мистецтва. Один із найвідоміших розписів в Україні – Петриківський розпис.

Композиційна будова твору декоративного розпису буває декількох типів: 1 – симетрична, 2 – асиметрична, 3 – центральна (основне зображення розташоване по центру, а навколо – рослинний орнамент).

Довідка: декоративний розпис, петриківський розпис.

Галина Назаренко «Петриківський розпис»

Марфа Тимченко «Жовті квіти з птахами»

Марфа Тимченко «Півні у квітах»

Намалюй на аркуші формату А5 квітку, пуп'янок та пірчастий листок за допомогою елементів петриківського розпису: «зернятко», «кривеньке зернятко», «ягідка».

Потім школярі прикрашають кухонну лопатку в техніці Петриківського розпису та готують інформацію про Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва.

Вивчаючи тему «Засоби виразності декоративно-прикладного мистецтва. Народна іграшка як оберіг», учні знайомляться з видами ляльок мотанок та виконують завдання:

Пронумеруй зображені народні іграшки відповідно до матеріалів, з яких вони зроблені. **Поясни свій вибір.**

1 – глина, 2 – солома, 3 – дерево, 4 – тканина, 5 – нитки, 6 – лоза, 7 – тісто, 8 – сир.

Потім школярі виготовляють ляльку-мотанку з серветок.

Патріотичне виховання учнів засобами образотворчого мистецтва має здійснюватися і в позаурочний час. Так, наприклад, можна запропонувати учням 5 класу взяти участь у мистецькому проєкті «Україна в серці».

1 етап – організаційний. За допомогою вправи «Мозковий штурм» учні обговорюють тему, визначають тип проєкту, ключове питання, загальну мету та завдання. В результаті визначають: **тема проєкту** «Україна в серці»; тип проєкту: творчий, інтегрований, груповий, середньої тривалості; ключове питання: «Яке значення має національна кольорова символіка для мене, як українця?»; **мета проєкту**: включення в творчий пошук нових підходів, художніх технік; реалізація ефективних шляхів роботи з розвитку оригінальності мислення, уяви, фантазії дітей; розвиток інтересу до культурної спадщини українського народу; ціннісне ставлення до мистецтва, праці творчих людей; виховання патріотичного духу, цінування Батьківщини, шанобливого ставлення до захисників України; **завдання проєкту**: створення образу цілісних знань, підвищення мотивації в отриманні додаткових знань про державну символіку

України; розвиток пізнавальних процесів (сприйняття, увагу, пам'ять, образно-логічного мислення, просторову уяву тощо); розвиток творчих якостей особистості; формування комунікативних навичок; гармонізація психоемоційного стану; формування позитивного ставлення до себе, до людей, до світу.

Під час обговорення практичних завдань діти об'єднуються у відповідні групи, де вже більш детально обговорили мету та завдання для кожного виду діяльності.

II етап – підготовчий. Кожна група вибирає для себе практичне завдання, для повноцінного розкриття даної теми. Працює 4 групи учнів: I група – «Оригінали»; II група – «Креативники», III група – «Дизайнери»; IV група – «Музикознавці».

Група I «Оригінали». Ця група вибрала для себе практичне завдання «Браслет – оберег». Метою завдання є навчитися самому та навчити однолітків плетінню браслету-оберегу в національних кольорах. Виріб нестиме в собі оберегову символіку, його можна виготовляти як для себе, так і для друзів, знайомих.

Під час підготовки учні досліджували спочатку національну символіку (герб, прапор), а потім кольори, які використовуються у символіці. Дізналися, що український прапор – це символ країни і є втіленням національної єдності, честі та гідності, традицій державотворення, історії та сьогодення. Дійшли висновку, що синьо-жовтий стяг є символом не лише української держави, а й її народу, історичної спадковості, цінностей, прагнення свободи і справедливості, готовності до боротьби за власну честь [11]. З послідовністю виконання браслету можна познайомитися за покликанням <https://docs.google.com/presentation/d/1SqrH5DIzseDxj9jppGfhMz43cDdRLpXYU/edit?usp=sharing&ouid=108769673687973570658&rtfpof=true&sd=true>

Група II «Креативи». Вона підбрала для себе завдання «Серце України». Мета практичного завдання - навчитися створювати сувенір «Серце України» та навчити це робити інші групи. Виготовлений виріб може слугувати як власним оберегом та сувеніром, так і для близьких чи в подарунок для захисників України. Саме плетіння надає йому оберегового значення, адже досліджуючи дану тему, учні дізналися про те, що хрестоподібне переплетіння - це своєрідний оберег, оскільки містить багато хрестиків, що саме по собі вже оберігає.

Під час дослідження учні познайомилися з історією виникнення національних кольорів на прапорі. Так, вони дізналися, що синій та жовтий кольори прапору символізували Київську Державу ще до християнізації Русі. Це були

також кольори герба Галицько-Волинської держави, більшості міст Київщини та загалом України. Упродовж історичного становлення Української держави синьо-жовтий прапор був символом боротьби за національні та соціальні права українського народу і за часів незалежності став Державним прапором України. У ньому втілені віковічні прагнення до миру, праця, краса і багатство рідної землі [12]. З послідовністю виконання сувеніру можна познайомитися за покликанням <https://docs.google.com/presentation/d/1V13- eaQb3fgkh3JNWitfvy8TQCz42Ra5/edit?usp=sharing&ouid=108769673687973570658&rtfpof=true&sd=true>

Група III «Дизайнери» вирішила створити підставку під олівці у власному дизайнерському оформленні. Продумуючи дизайн виробу, учні також використовували національні синьо-жовті кольори, при цьому намагалися створити виріб простий у виконанні, для проведення майстер-класу для інших дітей.

Діти дослідили український прапор та значення кольорів. Дізналися тлумачення символіки – за яким синій колір символізує небо (що збігається з традиційним тлумаченням геральдичних кольорів), а жовтий – пшеничне колосся. Саме таке пояснення й сприяло поширенню прапора в Наддніпрянщині на початку ХХ століття [12]. Школярі більш детально ознайомилися зі щорічною офіційною церемонією підняття прапора 23 серпня по всій Україні, адже саме в цей день ми відзначаємо День Прапора України [11]. З послідовністю виконання підставки для олівців можна познайомитися за покликанням <https://docs.google.com/presentation/d/1rFHYTNbboItr-HRrukWgW-KnUPvXNUyf/edit?usp=sharing&ouid=108769673687973570658&rtfpof=true&sd=true>

Група IV «Музикознавці» займалася пошуком музичних творів, метою яких є підняття патріотичного духу. Учні дізналися про значення гімну та історію виникнення. А саме, що Державний гімн України є одним з головних символів України поряд з прапором та гербом. Це є урочиста пісня «Ще не вмерла Україна і Слава, і Воля»: слова Павла Чубинського, музика Михайла Вербицького. Офіційна музична редакція ухвалена Верховною радою 15 січня 1992 року, текст гімну затверджено Законом України «Про Державний Гімн України» 6 березня 2003 року. Цікавим фактом для дітей виявилось наступне, що 26 лютого 2022 року Державне агентство України з питань мистецтв та мистецької освіти закликала музикантів включати в концертні програми та виконувати Державний гімн України на підтримку

українського народу [13]. Школярі підготували плейлист музичних творів про Україну з метою супроводу майстер-класів від інших груп. Подаємо список підібраних учнями музичних творів: «Гімн України»; Тарас Петриненко – «Україна»; Нумер 482 – «Добрий ранок Україно!», Probass&Hardi – «Доброго вечора» (Артем Ткаченко, Максим Мокренко); Олександр Пономарьов – «Заспіваймо пісню за Україну»; Океан Ельзи – «Все буде добре»; Khayat – «Гімн землі»; Pianoboy – «Вітчизна»; Без обмежень – «Вільні люди»; Макс Барських – «Буде весна»; Тіна Кароль & Юлія Саніна – «Вільна»; Без обмежень – «Героям»; Андрій Хливинок та TheKiffness – «Ой у лузі...»; NK – «Я – Україна!»; NikitaLomakin – «Україно, я з тобою!»; Kalush Orchestra – «Stefania»; EdSheeran – «2step ftAntytila»; Alyona alyona – «Рідні мої» тощо.

III етап – основний (практичний). Дослідивши та опрацювавши всі відповідні матеріали, кожна група готує презентацію по своїй темі та відповідний майстер-клас за обраною практичною роботою.

Потім вибирається один день тижня (наприклад, п'ятниця), коли одна з груп у позаурочний час проводить майстер-клас для всіх інших, і так по черзі, з періодичністю в тиждень.

IV етап – заключний. По закінченні проекту діти поповнюють свої знання про державну символіку України та мають цікаві вироби, виготовлені на майстер-класах.

Висновки: дізнавшись про витоки та значення державної символіки України, діти починають більш осмислювати, шанувати та цінувати свою Батьківщину. Одягаючи одяг, різні аксесуари та прикраси на Державні свята чи створюючи сувеніри та обереги у кольорах державного прапора – діти розуміють, що це не просто данина календарю, а щось дійсно важливе для того, хто це вдягнув чи тримає.

Висновки.

Образотворче мистецтво – один із засобів патріотичного та творчого розвитку учнів як під час уроків, так і в позаурочний час. В.О. Сухомлинський писав, що творчість починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу. При цьому людська особистість немовби зливається із своїм духовним надбанням».

Образотворче мистецтво надихає школярів на творчість, дає можливість повірити у свої сили, зацікавити, спонукати до сприйняття природи рідного краю як естетичного об'єкта, сприяти розвитку інтересу до мистецтва протягом життя, здобувати, опрацювати мистецьку інформацію, у тому числі, й під час проектної діяльності, розуміти вплив мистецької діяльності на успішну самореалізацію, розвинути художні навички, продовжуючи традиції нашого народу, громадянські та соціальні компетентності (вироблення активної позиції у творенні естетичного середовища, ефективно взаємодіяти для реалізації мистецьких проєктів, дбайливе ставлення до народних

мистецьких традицій рідного краю, шанування досягнень українців у мистецькій діяльності, виявлення поваги до прав і свобод людини як загальнолюдських цінностей, зокрема до свободи слова і думки, втілених у мистецтві, виховувати самодостатнього громадянина-патріота України), культурну компетентність (розвивати власну емоційно-почуттєву сферу на основі сприйняття мистецтва і художньо-творчої діяльності, інтерпретувати, давати естетичну оцінку явищам і об'єктам навколишнього середовища, створювати художні образи засобами різних видів мистецтва, продукувати ідеї та реалізувати їх, відповідально ставитися до інтелектуальної і культурної власності тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyakipitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
4. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /За ред., передмова та післямова Н. Г. Ничкало. Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 224 с.
5. Масол Л.М. Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». URL: https://www.geneza.ua/sites/default/files/product_images/Metodyky/Masol_Mystetstvo_Metodyka.pdf.
6. Просіна О.В. Сучасні підходи до національно-патріотичного виховання на уроках художньо-естетичного циклу. URL: https://www.slideshare.net/IP_NAPS/5-prosina.
7. Аристова Л.С. Патріотичне виховання першокласників НУШ у процесі вивчення інтегрованого курсу «Мистецтво» URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-64-2019-3.pdf>.
8. Патріотизм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC>
9. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський – Вибрані твори: у 5-ти т. – К.: Радянська школа. – 1976 – Т. 3 – С. 7 – 279.
10. Попова Л.О., Агєєва О.В., Бойчук С.Б., Калашнікова О.В., Кондратова В.В., Пич Л.П., Тисленко О.Ю. Арт-технології. 5 клас: зошит-посібник. – К.: ТОВ «Арт Студія Друку». – 2021.
11. Синьо-жовтий символ свободи і незалежності - День прапора України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8115-sino-zhovtiy-simvol-svobodi-nezalezhnost-den-prapora-ukrayini.html>.
12. Прапор України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Прапор_України#Тлумачення_символіки.
13. Гімн Українм. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гімн_України.